

WITRAŻOWNICTWO

Materiały do słownika terminologicznego

redakcja Tomasz Szybisty
współpraca Joanna Utzig

Corpus
Vitrearum
Polska

ISBN 978-83-944308-9-4

wydawca: IMEDIUS agencja reklamowa sp. z o.o., ul. Mogilska 69, 31-545 Kraków
projekt graficzny i skład: Marek Sokołowski

Wprowadzenie

Pomysł słownika terminologicznego poświęconego witrażownictwu, odzwierciedlający coraz intensywniejszy rozwój badań podejmowanych w Polsce nad tym gatunkiem sztuki, zrodził się w rozmowie niżej podpisanego z Elżbietą Gajewską-Prorok podczas konferencji naukowej Stowarzyszenia Miłośników Witraży Ars Vitrea Polona w Łodzi w roku 2009, jakkolwiek konieczność systematyzacji terminologii odnoszącej się do szkła płaskiego i naczyniowego podnosił już wcześniej Polski Komitet Historyków Szkła. W ostatnim czasie, zwłaszcza w związku z realizacją w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego szeroko zakrojonych przedsięwzięć badawczych poświęconych witrażom XIX i XX wieku (*Korpus witraży z lat 1800–1945 w kościołach rzymskokatolickich metropolii krakowskiej i przemyskiej* oraz analogiczny projekt dotyczący archidiecezji katowickiej i diecezji gliwickiej, oba pod kierunkiem prof. dr. hab. Wojciecha Bałusa, finansowane z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki) i utworzeniem przy tej jednostce Międzyuczelnianego Centrum Badań Witrażowych, potrzeba doprecyzowania i ujednolicienia licznych pojęć stosowanych powszechnie, acz niekoniecznie konsekwentnie (zwłaszcza w odniesieniu do kompozycji z ostatniego dwuwieczia, w którym pojawiły się liczne niestosowane wcześniej rozwiązania formalne i technologiczne), stała się wręcz nagląca.

Wychodząc naprzeciw tym oczekiwaniom, ale i mając na celu popularyzację wiedzy o witrażownictwie, Polski Komitet Narodowy Corpus Vitrearum podjął z inicjatywy Tomasza Szybistego prace zmierzające do przygotowania słownika poświęconego przeszkleniom ozdobnym. Końcowym efektem projektu będzie publikacja książkowa, obejmująca zarówno pojęcia ogólne, jak i terminy szczegółowe związane z kwestiami artystycznymi, technologiczno-warsztatowymi i konserwatorskimi. Docelowo hasła zostaną poszerzone o wielojęzyczny wo-
kabulariusz i noty historyczne. Projekt będzie realizowany etapami, a jego wyniki sukcesywnie publikowane na stronie internetowej Międzyuczelnianego Centrum Badań Witrażowych jako *Witrażownictwo. Materiały do słownika terminologicznego*. Zważywszy na sposób udostępnienia *Materiałów* przedsięwzięcie ma charakter otwarty, dając możliwość uwzględnienia sugestii Czytelników. Wszelkie uwagi i sugestie prosimy kierować na adres Corpus Vitrearum Polska.

*

Pierwsza wersja *Materiałów* zawiera hasła odnoszące się głównie, lecz nie wyłącznie, do pojęć ogólnych, w tym zwłaszcza zagadnień

kompozycyjnych, których systematyzacja była potrzebna z racji prowadzonych obecnie badań. Definicje terminów zostały sformułowane zasadniczo przez Tomasza Szybistego i Joannę Utzig, którym licznych cennych wskazówek udzielili członkowie Polskiego Komitetu Narodowego Corpus Vitrearum: prof. dr hab. Wojciech Bałus, będący ponadto autorem haseł „przezierność” i „transparentność”, Danuta Czapczyńska-Kleszczyńska, Beata Fekecz-Tomaszewska, Elżbieta Gajewska-Prorok, dr Magda Ławicka, Sławomir Oleszczuk, jak również Agnieszka Gola z Muzeum Architektury we Wrocławiu.

*

Za pomoc w zgromadzeniu materiału ilustracyjnego, w tym udostępnienie i zgodę na publikację fotografii, serdecznie dziękujemy Muzeum Architektury we Wrocławiu, Muzeum Krakowa, Muzeum Narodowemu w Szczecinie, Muzeum Narodowemu w Warszawie, Muzeum Narodowemu we Wrocławiu, Muzeum Okręgowemu w Toruniu oraz Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ze szczególną wdzięcznością odnotowujemy tu również wsparcie ze strony prof. dr. hab. Wojciecha Bałusa, Danuty Czapczyńskiej-Kleszczyńskiej, Grzegorza Eliasiewicza, dr Dobrosławy Horzeli oraz Marka Sokołowskiego.

Tomasz Szybisty, Joanna Utzig

awers witrażu

powierzchnia (strona) → 'witrażu skierowana do wnętrza budowli, zazwyczaj po tej stronie znajduje się warstwa malarska

Św. Leonard (awers w świetle przechodzącym i bocznym), 1410–1415, warsztat styryjski, pierwotnie kościół filialny w St. Lorenzen ob Katsch, obecnie Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, fot. Daniel Podosek/Corpus Vitrearum Polska

bordiura

dekoracyjny pas obramowujący całe → przeszklenie lub jego partię

Św. Józefat Kuncewicz (fragment), 1893, wyk. pracownia Heinricha Oidtmanna w Linnich, kaplica Zmartwychwstaniek w Kętach, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszko/Corpus Vitrearum Polska

Baranek Apokaliptyczny (fragment), 1936, proj. Jan Śliwiński, wyk. Krakowski Zakład Witrażów S.G. Żeleński, kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bukowinie Tatrzańskiej, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszek/Corpus Vitrearum Polska

cwikle (kąciaki)

- płytki kolorowego lub bezbarwnego szkła o kształcie zbliżonym do trójkąta lub rombu wypełniające przestrzeń pomiędzy
- gomółkami (lub → pseudogomółkami)

Św. Franciszek z Asyżu i św. Dominik (fragment), 1927, proj. Józef E. Dutkiewicz, wyk. pracownia Jana Kusiaka w Krakowie, kościół pw. św. Marii Magdaleny i św. Stanisława w Szczepanowie, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszek/Corpus Vitrearum Polska

dywanik

rodzaj kompozycji ornamentальной złożonej z powtarzalnych motywów, stanowiącej tło dla wydzielonego pola z przedstawieniem figuralnym (symbolicznym, heraldycznym); określenie stosowane zazwyczaj w odniesieniu do średniowiecznych → witraży kwaterowych lub naśladowujących je kompozycji neostylowych

Jechoniasz i Zorobabel, ok. 1340, warsztat południowoniemiecki, katedra pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny we Włocławku, fot. Daniel Podosek/Corpus Vitrearum Polska

emalia szkligna → farba witrażowa

farba witrażowa

farba służąca do malowania na szkłe, utrwalona i związana z nim w wyniku działania wysokiej temperatury, wykorzystywana w produkcji → witraży. Podstawową farbą witrażową jest farba o barwie czarnej bądź brunatnej, zwyczajowo zwana konturą lub konturówką, stosowana najczęściej do nanoszenia rysunku i pątyny (ławowania). Farby witrażowe obejmują: 1. emalie szkligne (złożone ze szkła ołowiowego i barwiących tlenków metali), tworzące niezależną pod względem fizyko-chemicznym warstwę na powierzchni szkła; do tej grupy należy również kontura, choć zwyczajowo, dla odróżnienia od barwnych emalii szklignych i z uwagi na fakt, że używa się jej w zasadniczo nieprzezroczystych partiach rysunku i szrafowań, traktuje się ją jako osobny rodzaj farby witrażowej; 2. lazury (lazura srebrowa, lazura miedziowa), częściowo wnikaające w podłoże szklane

główka

partia → przeszklenia o kształcie innym niż prostokątny, z własną ramą stabilizującą, umieszczona u szczytu otworu okiennego (lub → prześwitu) zamkniętego łukiem, zazwyczaj tuż pod maswerkiem; określenie stosowane w odniesieniu do → przeszkleń → 'okien gotyckich lub neogotyckich

Główka późnogotycka z motywami roślinnymi, xv/xvi w., warsztat nieustalony, Muzeum Architektury we Wrocławiu, fot. Muzeum Architektury we Wrocławiu

gomółka

niewielki (zazwyczaj o średnicy kilku lub kilkunastu centymetrów) krążek szklany z charakterystycznym zgrubieniem (tzw. pępkiem) pośrodku, powstały poprzez obróbkę gorącej masy szklanej, wykorzystywany w przeszkleniach (→ przeszklenie gomółkowe), niekiedy przycinany do kształtu wielobocznego; → pseudogomółka

Gomółka, początek XXI w., huta Lamberts w Waldsassen, fot. Grzegorz Eliasiewicz/Corpus Vitrearum Polska

imitacja witrażu → pseudowitraż

inkrustacja witrażowa

niewielki, jednolity element szklany o ozdobnym opracowaniu powierzchni (np. szlifowany, odlewany) włączony w → przeszklenie, najczęściej wypukły, o formie obłej (kaboszon) lub przypominającej kamień szlachetny szlifowany w fasety (raut), niekiedy również nieregularnej

Św. Marek Ewangelista (fragment bordiury), 1897–1898, wyk. pracownia Carla Ludwiga Türcke i Richarda Schleina w Żytawie, kościół pw. Opatrzności Bożej w Białym-Białej, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszko/Corpus Vitrearum Polska

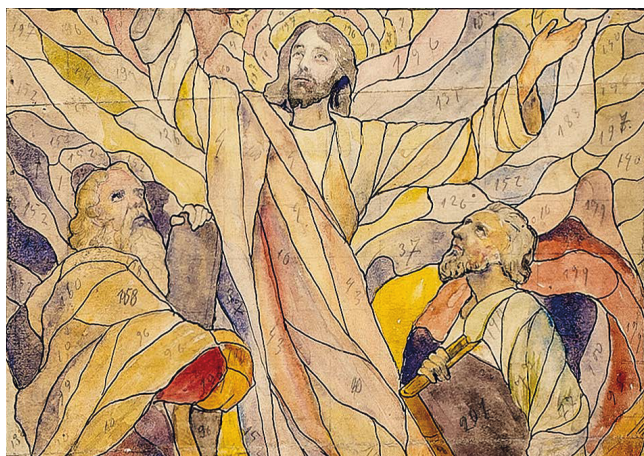

Pokłon Trzech Króli (fragment), koniec XIX w., wyk. pracownia Ferdinanda Kliema w Raciborzu (?), kościół pw. św. Marcina w Ćwiklicach, fot. Grzegorz Eliasiewicz/Corpus Vitrearum Polska

kaboszon → inkustacja witrażowa

karton

- projekt wykonawczy → 'witrażu, informujący o kolorystyce
- przeszklenia i przebiegu listew ołowianych (i/lub innych elementach estetyczno-konstrukcyjnych)

Przemienienie (fragment), karton do witrażu w kościele pw. św. Anny Matki Najświętszej Marii Panny w Bobinie, ok. 1920, Wojciech Durek, Muzeum Okręgowe w Toruniu, fot. Muzeum Okręgowe w Toruniu

Matka Boska Królowa Korony Polskiej (fragment), karton do witrażu w kościele pw. Jakuba Apostoła w Niegardowie, 1939, Zdzisław Gedliczka, zbiory prywatne, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszko/Corpus Vitrearum Polska

kąciki → cwikle

kontura → farba witrażowa

konturówka → farba witrażowa

kwatera

podstawowa jednostka konstrukcyjno-kompozycyjna → przeszklenia, najczęściej o kształcie prostokątnym, wzmocniona ramą stabilizującą, niekiedy zawierająca samodzielne przedstawienie (m.in. postać, scenę, motyw heraldyczny)

Św. Andrzej Bobola, 1954, proj. Adam Bunsch, wyk. Krakowski Zakład Witrażów S.G. Żeleński, kościół pw. św. Augustyna w Świętochłowicach-Lipinach, fot. Grzegorz Eliasiewicz/Corpus Vitrearum Polska

kwatera kolekcjonerska

kompozycja, najczęściej → kwatera, powstała przez wtórne zestawienie szczątków jednego lub kilku → witraży; niekiedy określana niemieckim terminem *sammelscheibe*

Kwaterna z fragmentami witraży z kościoła Mariackiego w Krakowie, ok. 1360 (połączone wtórnie ok. 1890), Muzeum Krakowa, fot. Tomasz Kalarus

lazura → farba witrażowa

medalion

partia → przeszklenia o kształcie kolistym lub owalnym, często niezależna kompozycyjnie, a niekiedy również konstrukcyjnie, zazwyczaj z samodzielnym przedstawieniem figuralnym, symbolicznym lub heraldycznym; terminu używa się zwyczajowo, zwłaszcza w przypadku → witraży kwaterowych, również na określenie pól kompozycyjnych o innych kształtach (np. wielobocznych, czterolistnych)

Herb Norymbergi, 1. poł. xvi w., warsztat norymberski, Muzeum Narodowe w Szczecinie, fot. Daniel Podosek/Corpus Vitrearum Polska

Męczeństwo św. Szczepana, 1909, proj. Karol Frycz, wyk. Krakowski Zakład Witrażów S.G. Żeleński, dom Jana Wolnego w Krakowie, fot. Grzegorz Eliasiewicz/Corpus Vitrearum Polska

obraz witrażowy

kompozycja witrażowa, najczęściej w formie → zawieszki witrażowej, zasadniczo nieprzeznaczona do umieszczenia w otworze okiennym (lub analogicznym, np. w drzwiach, meblu) jako część jego → przeszklenia

odwrocie witrażu → rewers**okno**

1. otwór okienny, niekiedy wielodzielny
2. → przeszklenie otworu okiennego

opaska (pasek montażowy)

wąski, niedekoracyjny pas szkła, zazwyczaj jednobarwnego, obramowujący (lub flankujący) → całe przeszklenie lub jego partię, zwykle → kwatere, dodany wtórnie celem dopasowania ich do rozmiarów okna

Św. Jan Ewangelista (fragment), 3. ćw. XIV w., warsztat styryjski lub karyński, Muzeum Narodowe w Warszawie, fot. Piotr Ligier

oszklenie

wszystkie → przeszklenia danej budowli (mebla, drzwi itd.)

pasek montażowy → opaska**pion**

pionowy ciąg → kwatere w → witrażu kwatrowym

plakieta

partia → przeszklenia stosunkowo niezależna kompozycyjnie, a niekiedy również konstrukcyjnie, umieszczona na niezróżnicowanym lub ozdobnym tle, zawierająca samodzielne przedstawienie, ornament lub inskrypcję; może mieć kształt prostokątny, obły (→ medalion), wieloboczny lub nieregularny

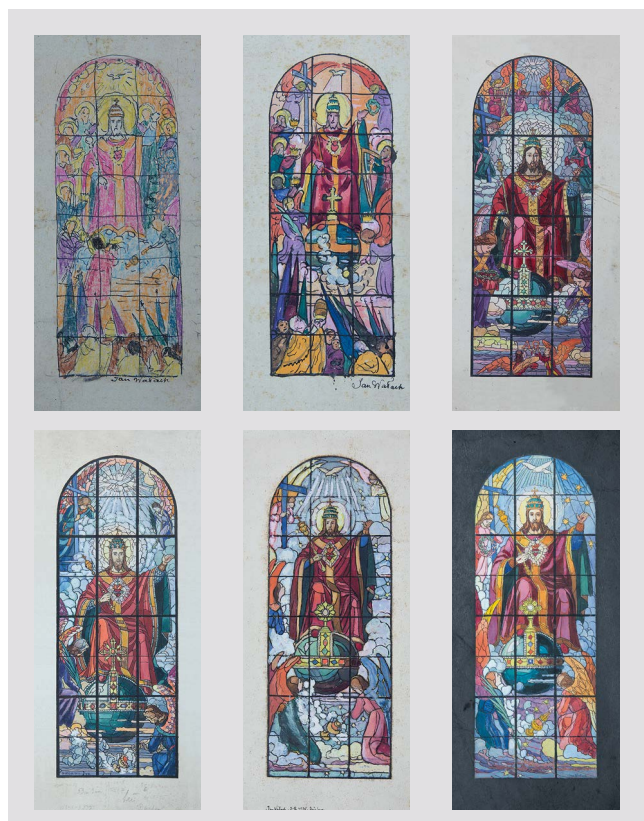
Baranek Apokaliptyczny, 1936–1937, proj. Jan Śliwiński, wyk. Krakowski Zakład Witrażów S.G. Żeleński, kościół pw. Przemienienia Pańskiego w Masłowie Pierwszym, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszek/Corpus Vitrearum Polska

płytk (szybka, tafelka)

pojedyncze szkło w → witrażu

projekt witrażowy

kompozycja rysunkowa lub malarska (rzadziej inna) służąca jako projekt witrażu; określenie odnosi się zarówno do szkicu koncepcyjnego, jak i bardziej szczegółowego projektu w skali pomniejszonej (np. 1:10 lub 1:20; → vidimus), → kartonu oraz studiów poszczególnych partii kompozycji

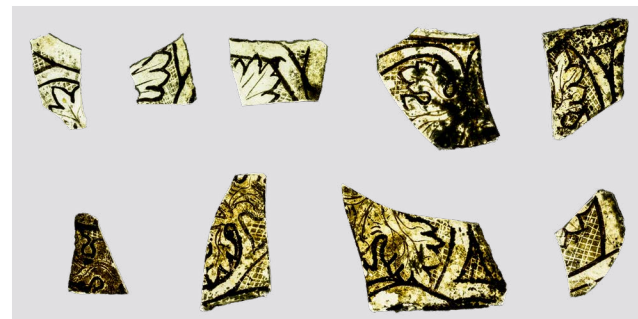
Chrystus Król, projekty do witrażu w kościele pw. Chrystusa Króla w Chybiu, 1928–1929, Jan Walach, zbiory prywatne, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszek/Corpus Vitrearum Polska

przeszklenie

wypełnienie otworu okiennego lub analogicznego (np. w drzwiach, meblach) złożone ze szkła oraz elementów mocujących i łączących (listwy ołowiane, mosiężne, miedziane, drewniane lub inne), niekiedy o walorach dekoracyjnych (→ przeszklenie ozdobne, → 'witraż')

przeszklenie archeologiczne

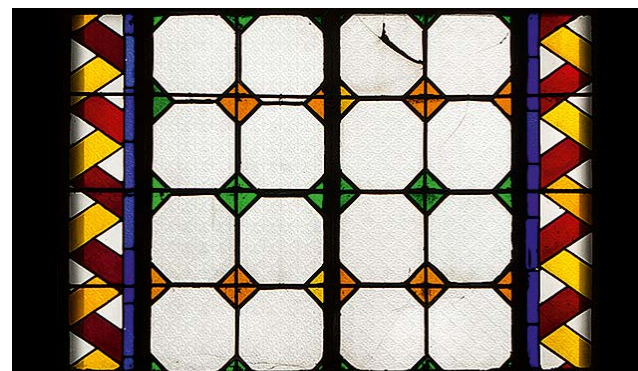
fragment → przeszklenia pozyskany w toku prac wykopaliskowych

Fragmenty witraży z opactwa Cystersów w Kolbacz, 4. ćw. XIII w., Muzeum Narodowe w Szczecinie, fot. Daniel Podosek/Corpus Vitrearum Polska

przeszklenie arlekinowe

→ przeszklenie geometryczne złożone z bezbarwnych prostokątnych płytek o ściętych narożach i umieszczonych pomiędzy nimi kwadratowych (ustawionych ukośnie), romboidalnych bądź trójkątnych płytek wykonanych zazwyczaj ze szkła barwnego

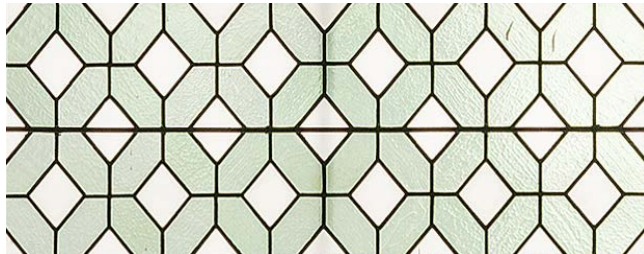

Przeszklenie arlekinowe z geometryczną bordiurą, 1892, pracownia Józefa Dworaka w Wadowicach, kościół pw. Wszystkich Świętych w Babicach, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszek/Corpus Vitrearum Polska

przeszklenie geometryczne

→ przeszklenie ozdobne, zazwyczaj o nieskomplikowanej kompozycji i rzemieślniczym charakterze, wykonane z barwnego lub bezbarwnego szkła w formie → płytek o powtarzających się

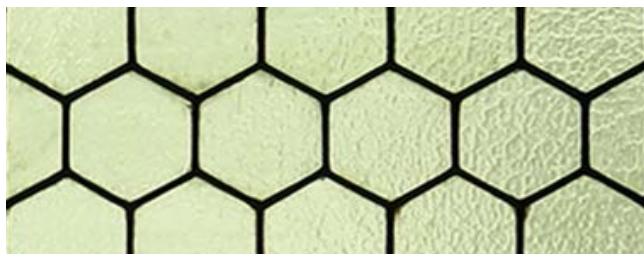
kształtach, najczęściej kolistych (→ gomółki, → pseudogomółki), prostokątnych, romboidalnych, sześciobocznych (tworzą wówczas motyw plastra miodu) czy rybiej łuski; jedynie w wyjątkowych przypadkach w przeszkleniach geometrycznych stosuje się również → farbę witrażową

Przeszklenie geometryczne, 1903, kościół pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Choczni, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszek/Corpus Vitrearum Polska

Przeszklenie geometryczne (rybia łuska), fragment witrażu bordiurewego, 1928, wyk. Krakowski Zakład Witrażów S.G. Żeleński, kościół pw. św. Michała Archanioła w Ostrowsku, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszek/Corpus Vitrearum Polska

Przeszklenie geometryczne (plaster miodu), fragment witrażu bordiurewego, 1903, wyk. Krakowski Zakład Witrażów Władysława Ekielskiego i Antoniego Tucha, kościół Reformatów w Krakowie, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszek/Corpus Vitrearum Polska

przeszklenie gomółkowe

→ przeszklenie złożone z → gomółek i najczęściej również z → cwikli

Przeszklenie gomółkowe z barwnymi cwiklami, ok. 1960, wyk. Krakowskie Zakłady Szklarskie Przemysłu Terenowego, kaplica Czartoryskich w katedrze na Wawelu, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszek/Corpus Vitrearum Polska

przeszklenie ozdobne

→ przeszklenie o walorach dekoracyjnych, w najszerszym rozumieniu obejmujące również → 'witraż

prześwit

1. wydzielona elementami architektonicznymi (np. kolumnkami, laskowaniem), zwykle wydłużona część → 'okna wielodzielnego
2. światło otworu okiennego

przezierność

cecha nietransparentnego (→ transparentność) szkła kolorowego lub bezbarwnego polegająca na zdolności do przepuszczania światła, pozwalająca na tworzenie → 'witraży

przezroczystość → transparentność

pseudogomółka

płaski krążek szklany wycięty z → tafli szkła imitujący → gomółkę

pseudowitraż (imitacja witrażu)

kompozycja barwna zbliżona do → witrażu, przedstawiająca (figuralna, heraldyczna itd.) lub abstrakcyjna, wykonana przy użyciu substytutu szkła bądź przy zastosowaniu szkła jako podłoża, lecz niezwiązana z nim na stałe (np. w formie folii naklejonej na szkło lub kalkomanii), przeznaczona do oglądania w świetle przechodzącym, umieszczona zazwyczaj w otworze okiennym lub analogicznym (np. w drzwiach, meblach)

Święci, transparent do umieszczenia na szkło, przełom XIX/XX w., zbiory prywatne, fot. Grzegorz Eliasiewicz/Corpus Vitrearum Polska

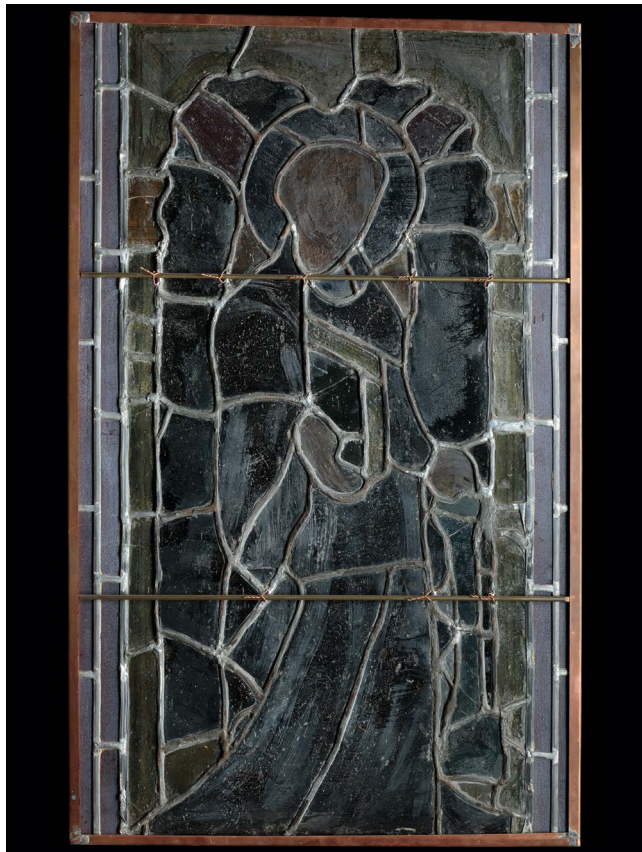

Święta Rodzina, pseudowitraż z pleksiglasu, 1938, wyk. Fabryka Röhm & Haas w Darmstadt, kaplica pałacowa pw. Opatrzności Bożej w Kończycach Wielkich, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszko/Corpus Vitrearum Polska

raut → inkrustacja witrażowa

rewers witrażu (odwrocie witrażu)

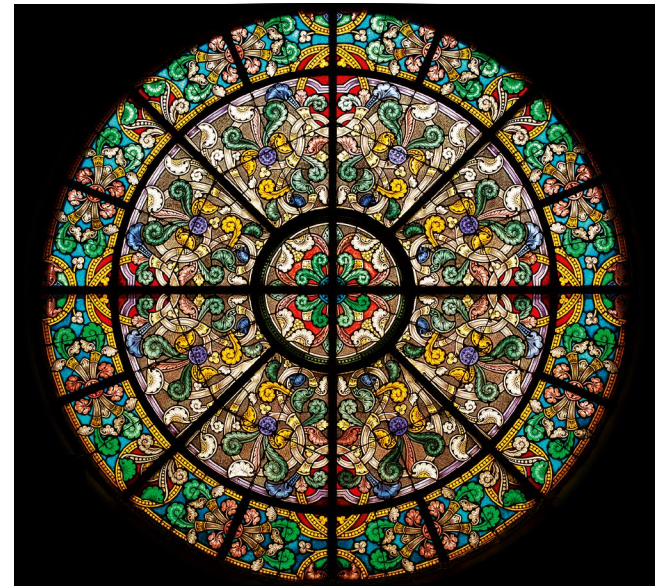
tylna (skierowana na zewnątrz budowli) powierzchnia (strona)
→ 'witrażu

Św. Leonard (rewers w świetle bocznym), 1410–1415, warsztat styryjski, pierwotnie kościół filialny w St. Lorenzen ob Katsch, obecnie Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, fot. Daniel Podosek/Corpus Vitrearum Polska

rozeta

1. kolistę lub zbliżone do kolistego → 'okno wypełnione podziałami architektonicznymi (np. laskowaniem) o koncentrycznej kompozycji
2. → 'witraż umieszczony w → 'rozecie lub kolisty → 'witraż o koncentryczno-promienistej kompozycji

Rozeta z motywami geometryczno-roślinnymi, 1905 lub 1906, wyk. pracownia Carl Geyling's Erben w Wiedniu, kościół Filipinów w Tarnowie, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszek/Corpus Vitrearum Polska

Trójca Święta i symbole ewangelistów, 1907, wyk. Königlich Bayerische Hofglasmalerei F.X. Zettler w Monachium, kościół pw. św. Józefa w Chorzowie, fot. Grzegorz Eliasiewicz/Corpus Vitrearum Polska

sammelscheibe → kwatera kolekcjonerska

spolium witrażowe

→ 'witraż użyty wtórnie, tj. włączony w nowsze → przeszklenie bądź umieszczony w otworze okiennym (lub analogicznym), do którego nie był przeznaczony pierwotnie

Herb Starykoń włączony w witraż Matka Boska Ostrobramska, ok. 1420/1908, warsztat nieustalony/proj. Józef Mehoffer, wyk. Krakowski Zakład Witrażów S.G. Żeleński, kaplica Szafranców w katedrze na Wawelu, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszko/Corpus Vitrearum Polska

szereg

poziomy ciąg → kwater w → witrażu kwaterowym

szybka → płytka

tafelka → płytka

tafla

płyta szkła dużych rozmiarów

transenna

ażurowe wypełnienie → 'okna zazwyczaj w formie dekoracyjnej płyty wykonanej najczęściej z kamienia, gipsu lub drewna, spotykane zwłaszcza w starożytności i wczesnym średniowieczu w Europie i na Bliskim Wschodzie, niekiedy przeszkłone

Transenna, 4. ćw. IX w., kościół San Salvador de Valdediós, fot. Nachosan/Wikimedia Commons

transparentność (przezroczystość)

cecha szkła umożliwiająca oglądanie widoku znajdującego za
→ przeszkleniem; w → 'witrażach zazwyczaj zastępowana przez
→ przezierność

vidimus

w średniowieczu → projekt → 'witrażu w pomniejszonej skali,
przedstawiany zleceniodawcy do zatwierdzenia (łac. *vidimus* –
widzieliśmy), stanowił podstawę dla projektu wykonawczego
w skali 1:1

witraż

1. artystyczna kompozycja barwna (rzadziej monochromatyczna),
zazwyczaj przedstawiająca (figuralna, heraldyczna, itd.) lub abs-
trakcyjna, wykonana przy użyciu szkła, przeznaczona do oglą-
dania w świetle przechodzącym, najczęściej wypełniająca otwór
okienny (lub analogiczny, np. w drzwiach, meblach) albo sta-
nowiąca jedynie część jego → przeszklenia. Witraż składa się za-
wyczaj z → płytek szklanych, połączonych listwami ołowianymi
(lub innymi), nierzadko pokrytych warstwą malarską wykonaną
za pomocą → farb witrażowych, w szczególności → kontury. Ze
względu na lokalizację można wydzielić witraż monumentalny,
tj. związany z architekturą jako wypełnienie otworu okiennego
lub przezroczca, a w dalszej kolejności również witraż meblowy,
przeszklenie drzwi, → obraz witrażowy. Ze względu na kompozy-
cję można wydzielić witraż pełny, w którym przedstawienie lub
motyw dekoracyjny wypełnia całą powierzchnię przeszklenia
(w tym → witraż całopostaciowy, → witraż kwaterowy), a także
→ witraż bordiurowy, → witraż medalionowy. Ze względu na tech-
nikę można wydzielić witraż klasyczny (tj. wykonany klasyczną
techniką witrażową), witraż mozaikowy, witraż malowany ema-
liami szklawnymi, witraż *dalle de verre* i inne. Ze względu na temat
można wydzielić witraż figuralny, ornamentalny (w tym → witraż
dywanowy), symboliczny, pejzażowy i inne.
2. technika malarstwa monumentalnego obejmująca → 'witraże

witraż archeologiczny

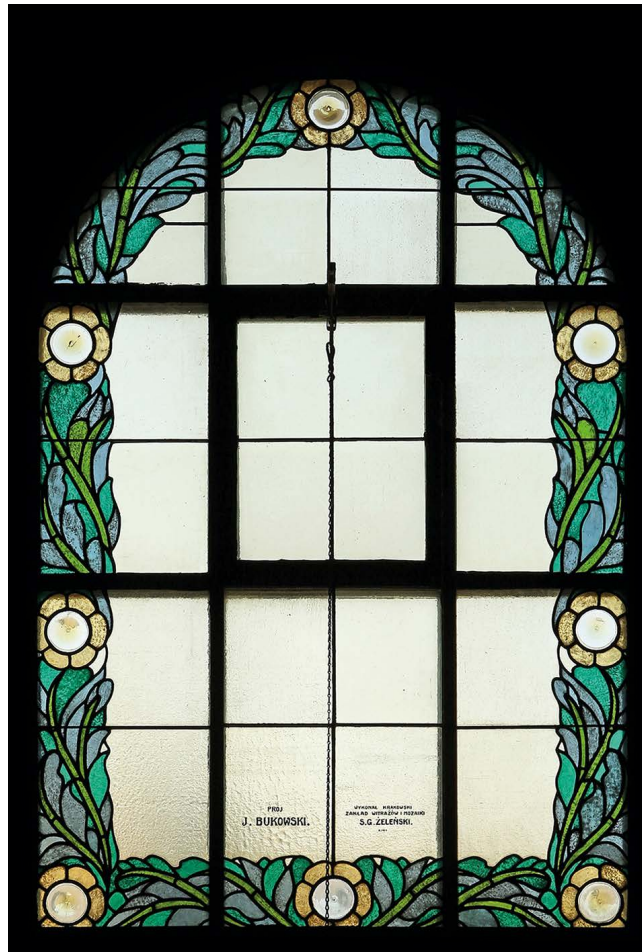
→ 'witraż stanowiący pastisz dawnego → 'witrażu (rzadziej in-
nego dzieła malarskiego); ściśle naśladownictwo wzorców histo-
rycznych miało gwarantować tak „zaprojektowanej” kompozycji
pełną poprawność stylową; określenie stosuje się zazwyczaj
w odniesieniu do → 'witraży dogmatycznej fazy historyzmu

Salomon budujący świątynię w Jerozolimie, 1899, wyk. Königliches Institut für Glasmalerei in Berlinie, katedra pw. św. Szczepana i Sykstusa w Halberstadt, fot. Renate Roloff/Corpus Vitrearum Deutschland Potsdam/Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften (corpusvitrearum.de/id/F6006)

witraż bordiurowy

- 'witraż, w którym głównym elementem kompozycyjnym jest
- bordiura

Witraż bordiurowy, 1913, proj. Jan Bukowski, wyk. Krakowski Zakład Witrażów S.G. Żeleński, kościół Bernardynek w Krakowie, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszko/Corpus Vitrearum Polska

witraż całopostaciowy

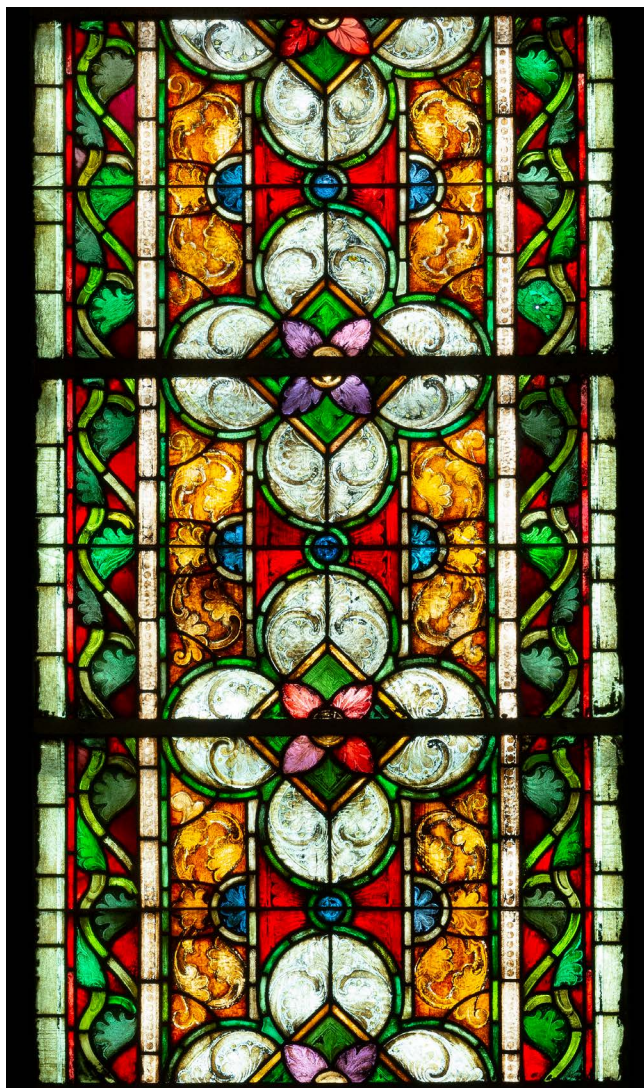
- kompozycja witrażowa zawierająca przedstawienie jednej lub kilku postaci obejmujące kilka → kwater, a niekiedy całość → przeszklenia; określenie stosowane w odniesieniu do → 'witraży średniowiecznych (w odróżnieniu od → witrażu kwaterowego)

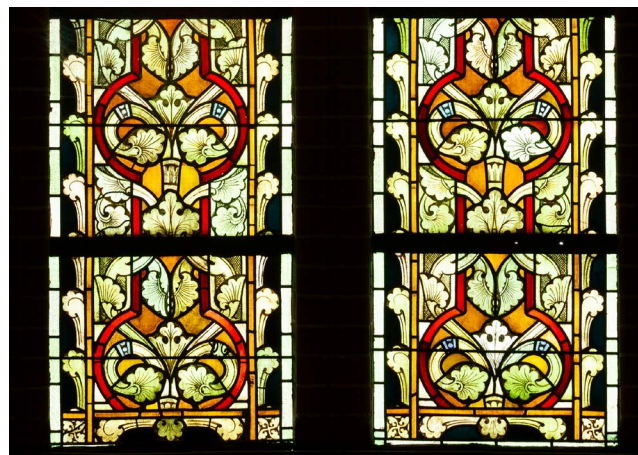
Witraż z postaciami świętych (fragment), ok. 1410–1420, warsztat dolnosaksoński, kościół pw. św. Jerzego i Jakuba (Marktkirche) w Hanowerze, fot. Ulrich Engert/Corpus Vitrearum Deutschland (corpusvitrearum.de/id/F148)

witraż dywanowy

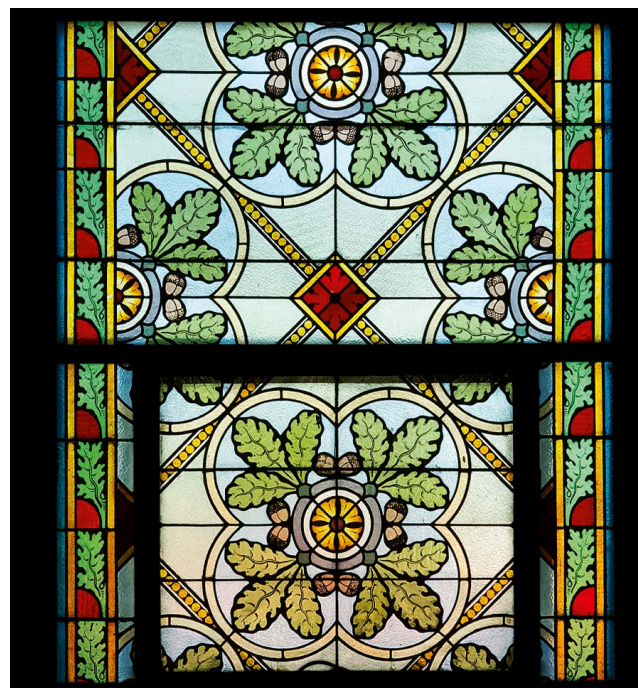
- witraż ornamentalny ukazujący powtarzalne motywy, z reguły zakomponowane osiowo, wypełniające całą powierzchnię
- przeszklenia; określenie stosowane zazwyczaj w odniesieniu do witraży średniowiecznych i historyzujących

Witraż dywanowy, 1912, wyk. Mayer'sche Hofkunstanstalt w Monachium, kościół pw. św. Antoniego z Padwy w Katowicach-Dąbrówce Małej, fot. Grzegorz Eliasiewicz/Corpus Vitrearum Polska

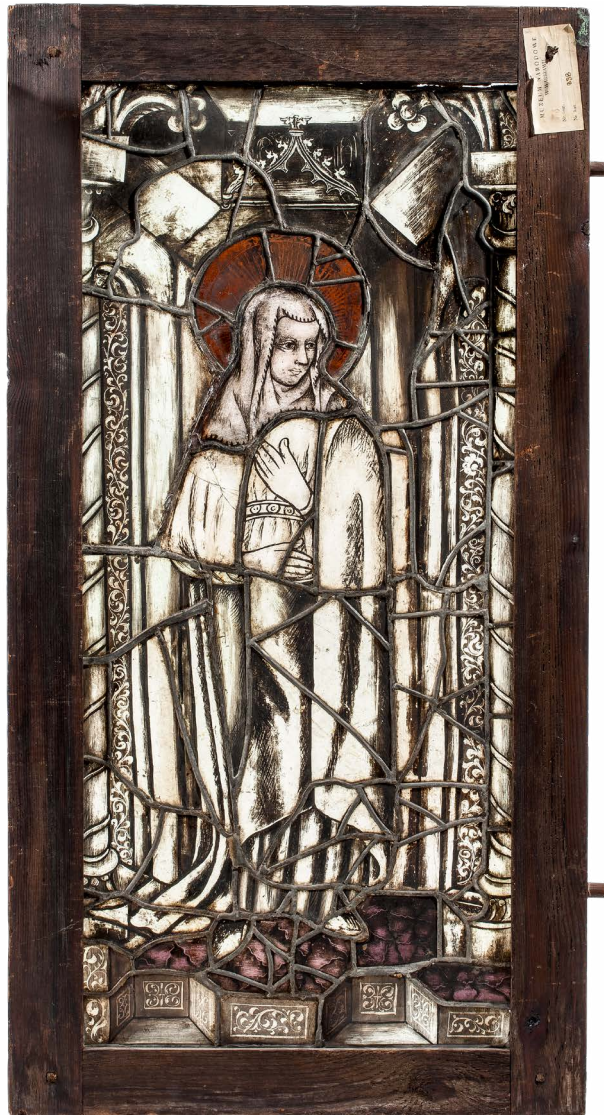
Witraż dywanowy, 1908, wyk. pracownia Victora von der Forsta z Münster, kościół pw. św. Ludwika Króla i Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Katowicach-Panewnikach, fot. Grzegorz Eliasiewicz/Corpus Vitrearum Polska

Witraż dywanowy, 1916, wyk. Krakowski Zakład Witrażów S.G. Żeleński, kościół pw. Matki Bożej Pocieszenia w Wierchosławicach, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszko/Corpus Vitrearum Polska

witraż en grisaille

→ 'witraż monochromatyczny malowany na przezroczystym szkle → farbą witrażową (przeważnie konturą), niekiedy również przy użyciu lazury srebrowej, nierzadko zróżnicowany walorowo

Matka Boska, z. ćw. xv w., warsztat dolnoroński, Muzeum Narodowe w Warszawie, fot. Piotr Ligier

witraż gabinetowy

→ plakietka, najczęściej w formie → kwatery lub → medalionu, zawierająca zazwyczaj samodzielne przedstawienie figuralne lub heraldyczne (rzadziej inne), zaprojektowana do wnętrza świeckiego i przeznaczona do oglądania z niewielkiej odległości

Witraż gabinetowy ze sceną rodzajowo-alegoryczną na tle przeszklenia geometrycznego, 2. poł. xix w., warsztat nieustalony, Muzeum Architektury we Wrocławiu, fot. Muzeum Architektury we Wrocławiu

witraż geometryczny

→ 'witraż zawierający wyłącznie motywy geometryczne

Witraż geometryczny, 1934, proj. Stefan Felsztyński, wyk. Krakowski Zakład Witrażów S.G. Żeleński, kaplica w szpitalu im. Gabriela Narutowicza w Krakowie, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszko/Corpus Vitrearum Polska

witraż kwaterowy

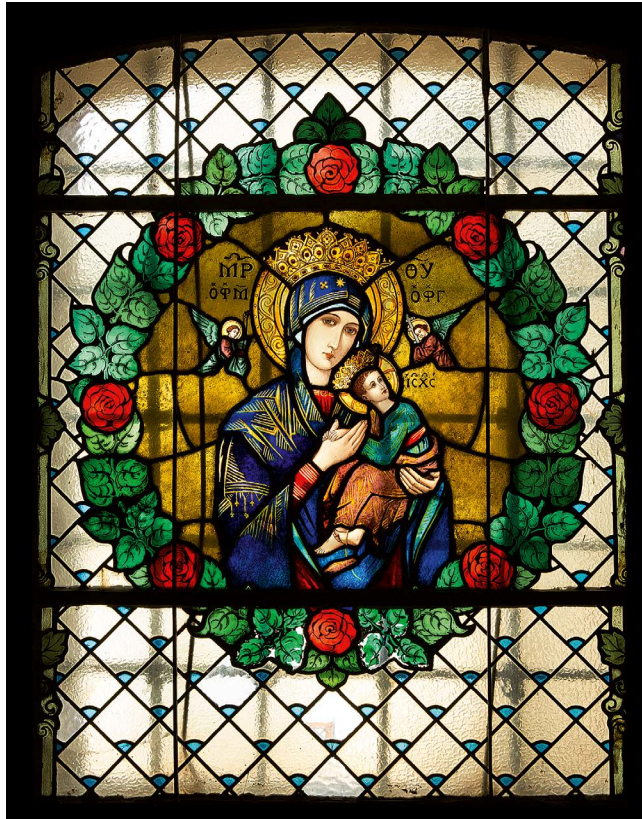
→ 'witraż złożony z → kwater zawierających samodzielne przedstawienia

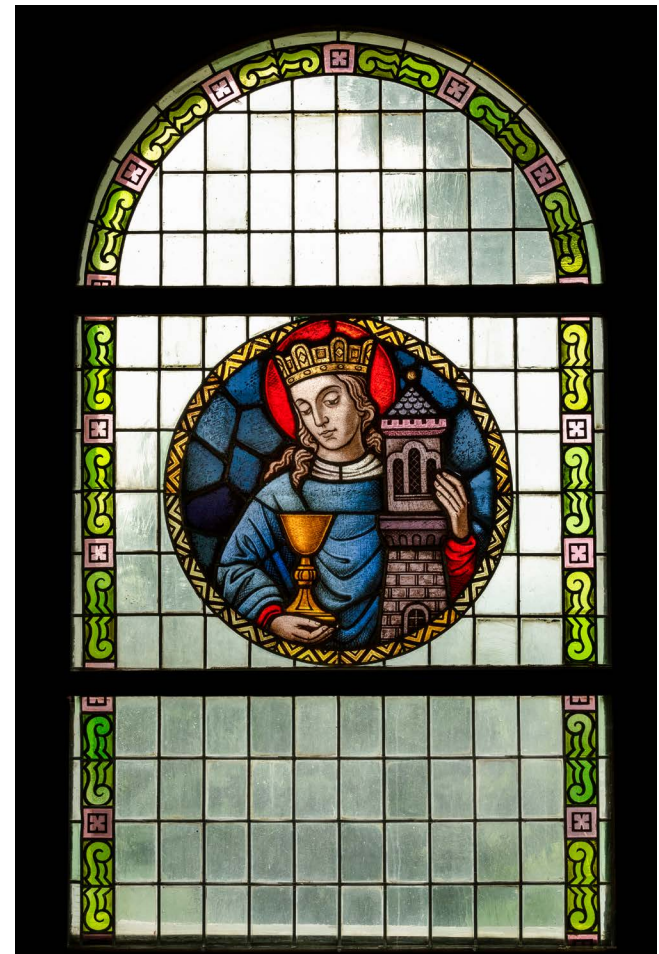
Święci polscy (fragment), 1954, proj. Adam Bunsch, wyk. Krakowski Zakład Witrażów S.G. Żeleński, kościół pw. św. Augustyna w Świętochłowicach-Lipinach, fot. Grzegorz Eliasiewicz/Corpus Vitrearum Polska

witraż medalionowy

→ 'witraż, w którym głównym elementem kompozycyjnym i/lub treściowym jest → medalion

Matka Boska Nieustającej Pomocy, po 1911 (1912–1914?), proj. Stefan Matejko, wyk. Krakowski Zakład Witrażów S.G. Żeleński, kościół pw. św. Karola Boromeusza w Kielcach, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszko/Corpus Vitrearum Polska

Św. Barbara, 1944, proj. Wilhelm Ritterbach, wyk. pracownia Ferdinanda Müllera w Quedlinburgu, kościół pw. św. Klemensa w Łędzinach, fot. Grzegorz Eliasiewicz/Corpus Vitrearum Polska

witraż negatywowy

→ 'witraż monumentalny przeznaczony zasadniczo do oglądania z zewnątrz budowli, tj. w świetle odbitym lub sztucznym przechodzącym

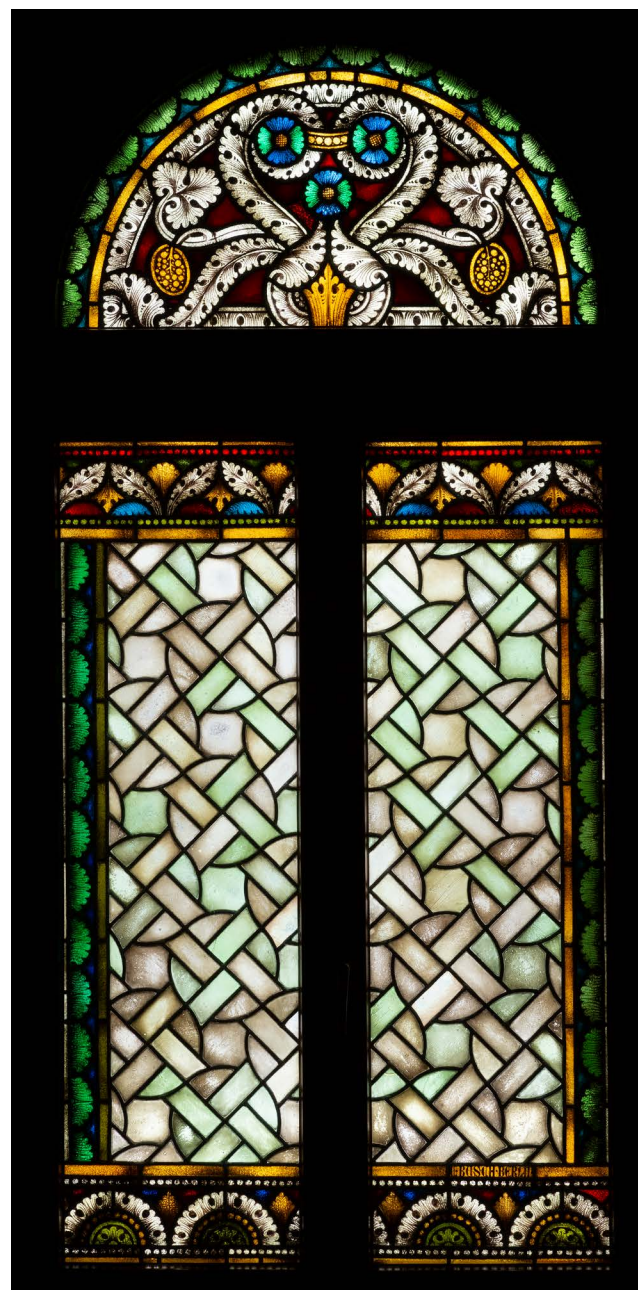
Matka Boska Częstochowska, 1942, wyk. pracownia Maksymiliana Romańczyka w Krakowie, kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Książnicach Wielkich, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszek/Corpus Vitrearum Polska

witraż ornamentalny

→ 'witraż zawierający głównie motywy ornamentalne; → witraż dywanowy

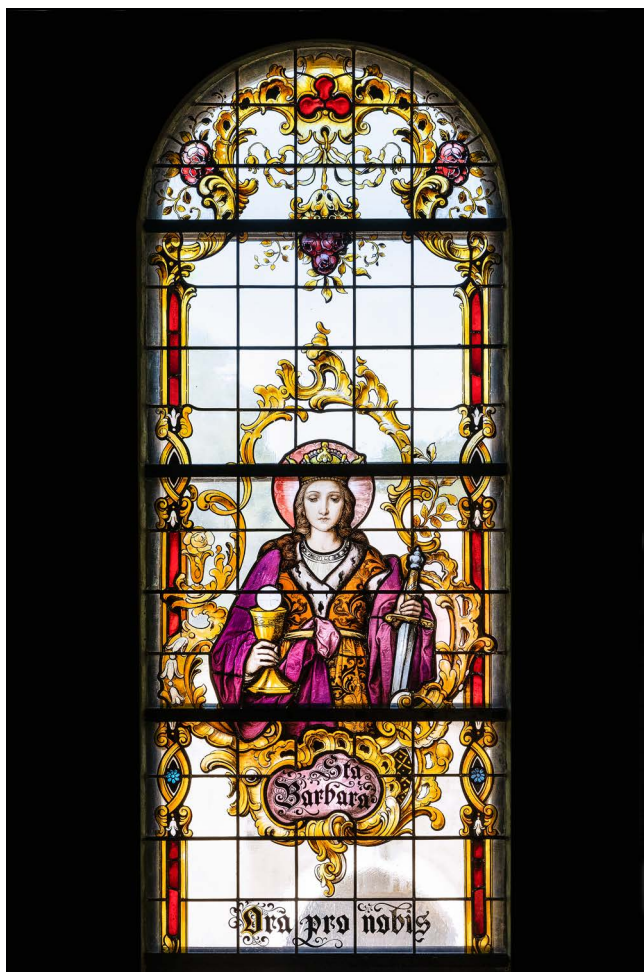
Witraż ornamentalny, 1907, proj. August Oetken, kaplica pałacowa w Brynku, fot. Grzegorz Eliasiewicz/Corpus Vitrearum Polska

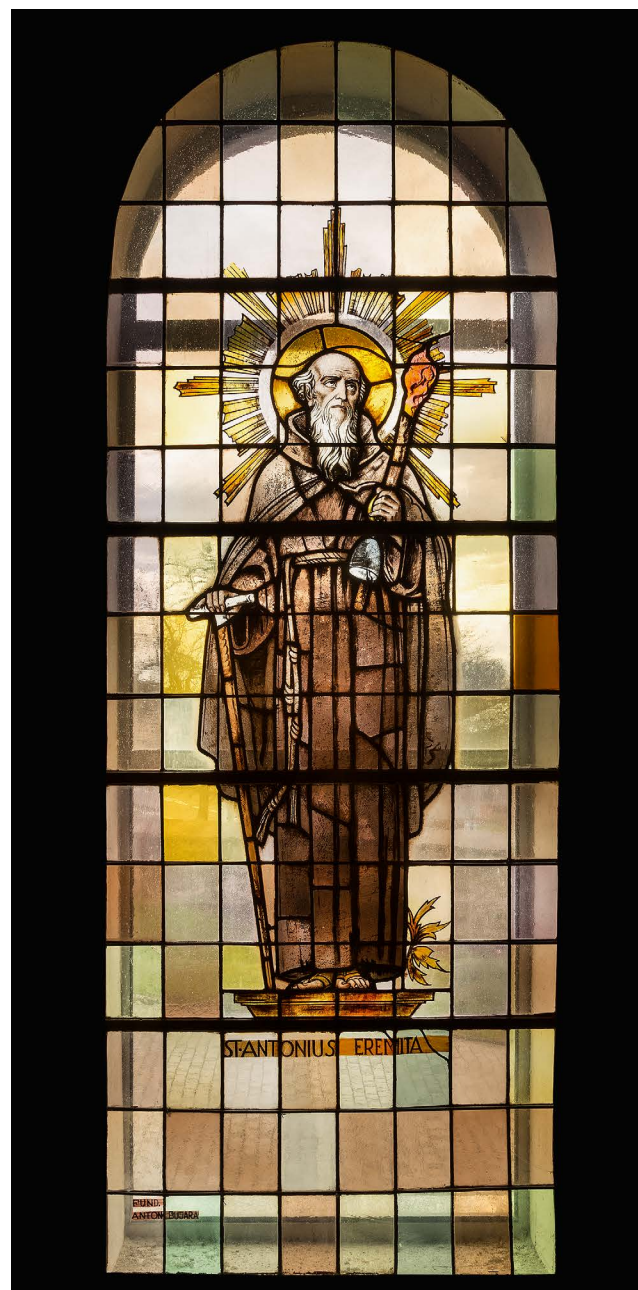
Witraż ornamentalny, 2. dziesięciolecie xx w., plebania parafii pw. św. Michała Archanioła w Rudzie Śląskiej-Orzegowie, wyk. pracownia Carla Buscha w Berlinie, fot. Grzegorz Eliasiewicz/Corpus Vitrearum Polska

witraż w typie neobarokowym

typ kompozycyjny → 'witrażu nawiązujący do witrażownictwa nowożytnego, nierzadko o ograniczonej gamie barwnej i zawierający stosunkowo liczne partie malowane żółcią srebrową, w którym przedstawienie (głównie postać lub symbol) ukazane jest na zredukowanym tle utworzonym ze szkła przezroczystego lub barwnego o dużej transparentności, ciętego w prostokątne płytki; określenie stosuje się zazwyczaj w odniesieniu do → 'witraży późnej fazy historyzmu

Św. Barbara, 1910, wyk. Mayer'sche Hofkunstanstalt w Monachium, kościół pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Kamieńcu, fot. Grzegorz Eliasiewicz/Corpus Vitrearum Polska

Św. Antoni, 1934, wyk. Mayer'sche Hofkunstanstalt w Monachium, kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Wielowsi, fot. Grzegorz Eliasiewicz/Corpus Vitrearum Polska

zawieszka witrażowa

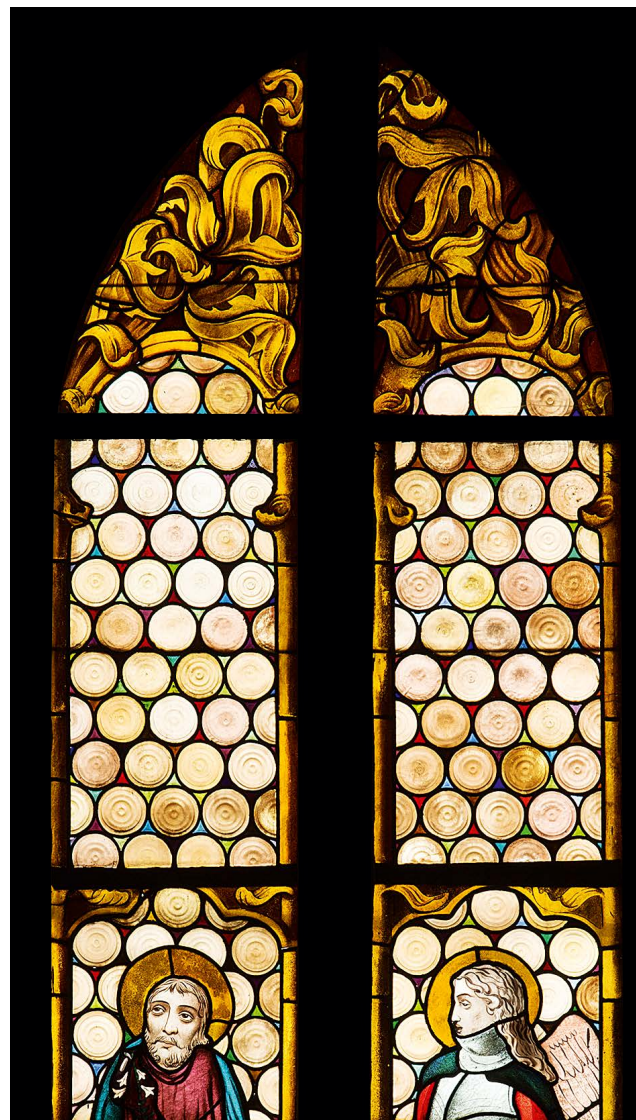
niewielki → obraz witrażowy, zazwyczaj zawieszany na tle
→ 'okna

Kielnia i cyrkiel, lata 30. xx w., wyk. Krakowski Zakład Witrażów S.G. Żeleński, zbiory prywatne, fot. Grzegorz Eliasiewicz/Corpus Vitrearum Polska

zwieńczenie witrażu

wydzielona kompozycyjnie górna partia → 'witrażu, zwykle o dekoracyjnym charakterze

Św. Józef i św. Michał Archanioł (fragment), 1927, proj. Józef E. Dutkiewicz, wyk. Krakowski Zakład Witrażów S.G. Żeleński, kościół pw. św. Marii Magdaleny i św. Stanisława w Szczepanowie, fot. Grzegorz Eliasiewicz, Rafał Ochęduszek/Corpus Vitrearum Polska

